

**Інформаційна довідка
щодо проекту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо належного
законодавчого врегулювання питання відповідальності правоохоронних
органів, органів досудового розслідування, прокуратури та суду за завдані
збитки громадянам України»
(реєстр. № 14350 від 30.12.2025)***

***Анотація.** В інформаційній довідці досліджуються підстави кримінальної відповідальності працівників правоохоронних органів, органів досудового розслідування, прокуратури та суду за завдані збитки громадянам України у контексті проекту Закону України (реєстр. № 14350 від 30.12.2025) (далі – законопроект).*

Розглядається відповідність законопроекту вимогам Конституції України, основоположним засадам правотворчої діяльності, нормам чинного кримінального та цивільного законодавства.

***Ключові слова:** кримінальна відповідальність, правоохоронні органи, суд, прокуратура, службова особа, незаконні дії, збитки.*

Вступ

Введення воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 року стало викликом для всієї національної правової системи, зокрема й у сфері кримінального провадження. Цей особливий режим передбачає тимчасові, чітко регламентовані обмеження конституційних прав і свобод, що потребує постійної адаптації законодавства та практики правозастосування. Робота органів досудового розслідування, прокуратури та суду в таких умовах вимагає високого професіоналізму, що, у свою чергу, актуалізує питання відповідальності за неналежне виконання їхніми працівниками службових обов'язків.

Законопроект розроблено з метою «врегулювання на законодавчому рівні питання відповідальності правоохоронних органів, органів досудового розслідування, прокуратури та суду за завдані збитки громадянам України»¹.

Пропонується доповнити Кримінальний кодекс України (далі – КК України) статтею 365-1 «Незаконні дії посадових осіб органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури і суду» та внести зміни до статті 127, частини третьої статті 146, частини першої статті 365, частини першої статті 366, частини третьої статті 371, частини першої статті 372 КК України.

Основна частина

Визнаючи необхідність уточнення підстав кримінальної відповідальності за заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам під час дії правового режиму воєнного стану в Україні, вважаємо за доцільне зазначити таке.

¹ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо належного законодавчого врегулювання питання відповідальності правоохоронних органів, органів досудового розслідування, прокуратури та суду за завдані збитки громадянам України» (реєстр. № 14350 від 30.12.2025). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/59413>

Закони, якими встановлюється відповідальність за протиправні діяння, – це комплексні нормативно-правові акти, норми яких мають бути універсальними. Їх завданнями є охорона в сукупності всіх прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням тощо, а не вирішення проблем окремих правовідносин. Правова система України не належить до систем прецедентного права. Отже, норми про встановлення кримінальної відповідальності мають бути побудовані таким чином, щоб доповнення кодексу новими складами правопорушень (частиною статті або новою статтею) у подальшому не тягнуло за собою доповнення їх цілою низкою нових складів, які, по-суті, мають майже ідентичні об'єктивні та суб'єктивні ознаки.

Окрім того, з огляду на вимоги законотворчості, зміна норм кримінального закону щодо розширення сфери його дії чи посилення відповідальності має здійснюватися за принципом крайньої необхідності (коли без цього дійсно не можна обійтися) й обґрунтованості (на основі аналізу статистичних даних поширення правопорушення, кримінологічної характеристики злочинності певного виду, аналізу ефективності покарань тощо).

Наведені у пояснювальній записці твердження про те, що «діюча система права дозволила безкарно узурпувати правоохоронним органам право на обмеження прав і свобод громадян без по факту жодної відповідальності за зловживання чи перевищення гаданих Народом України в особі ВРУ повноважень»² не можуть вважатися достатнім обґрунтуванням доцільності пропонованих законодавчих новел.

Назва законопроекту не відображає його зміст, що не містить положень про удосконалення «відповідальності правоохоронних органів, органів досудового розслідування, прокуратури та суду *за завдані збитки громадянам України*».

Концептуально вразливими є положення законопроекту про доповнення КК України статтею 365-1, якою пропонується запровадити відповідальність за «незаконне засудження, незаконне повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконне взяття і тримання під вартою, незаконне проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконне накладення арешту на майно, незаконне відсторонення від роботи (посади) та інші процесуальні дії, що обмежують права громадян; незаконне застосування адміністративного арешту чи виправних робіт; незаконну конфіскацію майна; незаконне накладення штрафу; незаконне проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та іншими актами законодавства».

Виокремлення окремого складу кримінального правопорушення зумовить конкуренцію кримінально-правових норм, тобто ситуацію так званого надмірного регулювання, яка суттєво ускладнює кримінально-правову кваліфікацію. Так, чинним КК України вже передбачено відповідальність за

² Там само.

діяння які пропонується криміналізувати, зокрема статтями: 162 (Порушення недоторканності житла), 364 (Зловживання владою або службовим становищем), 365 (Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу), 371 (Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою), 372 (Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності), 373 (Примушування давати показання), 374 (Порушення права на захист), тощо.

Такий законодавчий підхід не враховує вимоги щодо якості законів у контексті верховенства права, гарантованого статтею 8 Конституції України, зокрема, його елементу «юридична визначеність», який вимагає, щоби норми були чіткими і точними та спрямованими на забезпечення передбачуваності правовідносин.

Юридично некоректною є пропозиція вжити в назві нової статті 365-1 КК словосполучення «незаконні дії *посадових осіб*», оскільки за необхідності вказівки на спеціального суб'єкта у статтях (частині статті) Особливої частини КК, позначення такого суб'єкта відбувається в однині.

Пропонована редакція пункту 1 Примітки статті 127 КК: «Під представниками держави у цій статті і статті 146-1 цього Кодексу слід розуміти службових осіб, зокрема *посадових осіб органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури і суду*» є проявом надмірного правового регулювання, оскільки названі категорії посадових осіб охоплюються поняттям службової особи як суб'єкта кримінальних правопорушень, передбачених частиною третьою статті 127, статтею 146-1 КК України.

З аналогічних міркувань неприйнятними є пропозиції нової редакції частини першої статті 366 КК, частини третьої статті 371 КК, частини першої статті 372 КК.

Відповідно до вимог частини першої статті 27 Бюджетного кодексу України, частини третьої статті 91 Регламенту Верховної Ради України законопроект потребує фінансово-економічного обґрунтування, оскільки реалізація його положень може призвести до збільшення видатків державного бюджету на утримання осіб в установах виконання покарань.

Положення законопроекту щодо набрання чинності законом не враховують приписів Конституційного Суду України, викладених у Рішенні від 15 квітня 2020 року № 2-р(П)/2020, де зазначено, що відповідно до принципу верховенства права важливо передбачити розумний часовий проміжок між офіційним оприлюдненням закону й набранням ним чинності.

Пункт 2 розділу II проекту потребує конкретизації в частині доручення Кабінету Міністрів України щодо переліку нормативно-правових актів, що потребуватимуть змін (відповідно до вимог частини 8 статті 90 Регламенту Верховної Ради України).

За таких умов прийняття законопроекту навряд чи «забезпечить належне врегулювання на законодавчому рівні питання відповідальності правоохоронних органів, органів досудового розслідування, прокуратури та суду за завдані збитки громадянам України».

Висновки

Удосконалення підстав кримінальної відповідальності за правопорушення, вчинені службовими особами органів правопорядку прокуратури та суду, передбачає забезпечення реалізації принципу невідворотності кримінальної відповідальності та покарання.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*